

ОБРАЗЕН АСПЕКТ НА КОНЦЕПТА РАДОСТ В РЕЧНИКОВИЯ ФОНД НА НЕМСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Христина Вихрогонова

FIGURATIVE ASPECT OF THE CONCEPT OF JOY IN THE VOCABULARY OF GERMAN AND BULGARIAN

Hristina Vihrogonova¹, Agricultural University, Bulgaria

<https://doi.org/10.46687/STVO6252>

Abstract: *The article studies the emotional concept of JOY presented as part of human mental activity. The concept of JOY is analysed in both languages mainly through its figurative aspect but also by studying its conceptual and axiological aspect. JOY is a basic, positive human emotion, which makes it possible and easy to express it by using common metaphorical models. They make it possible to reveal similarities while perceiving universal emotions by using common metaphorical images in both languages. We focus on lexemes and lexico-semantic groups, phraseologisms, as well as metaphorical and metonymical phrases, which reveal the content of the concept JOY in German and Bulgarian. Cognitive Linguistics offers many cognitive structures in different languages. They all may serve as a mutual base of comparison.*

Key words: *emotion, emotional concept, conceptual metaphor*

Емоциите са обект на изследване главно в психологията, но с разглеждането на езика не като затворена система, а в неговата зависимост от субекта и заобикалящия го свят, те все повече се превръщат в обект на изследване от езиковедството.

Предмет на настоящото изследване е емоционалният концепт Радост, който е част от умствената дейност на човека. Обект на изследването са лексеми, лексико-семантични групи и фразеологизми, които разкриват съдържанието на изследвания концепт. В рамките на когнитивната лингвистика се предлагат множество когнитивни структури в езика, които биха могли да служат като обща база за сравнение между два езика. В настоящата статия като обща база за сравнение между немския и българския език се използва когнитивната структура на концептуалната метафора.

Основната цел на научната разработка е да се направи контрастивно лингвокултурологично изследване на емоционалния концепт Радост в немския и българския език, да се открият общите когнитивни модели, чрез които е представен разглежданият концепт. Основни методи, които са използвани в работата, са: сравнителен анализ, когнитивен анализ, лексикографска ексцерпция и лингвокултурологичен анализ.

¹ Dr. Hristina Vihrogonova is a lecturer at the Agricultural University in Plovdiv, Department of Foreign Languages. Her scientific interests are in the field of Cognitive Linguistics, Comparative linguistic and Cultural studies. Email: hristinavihrogonova@gmail.com

Според лингвистичния подход към изучаването на емоциите „**светът представлява обект, а човекът – субект, който отразява света „избирателно”, „пристрастно”**” (Shahovski, 2008, p. 6). Емоциите изпълняват роля на посредници между света и неговото отражение в езика на човека и като „**психично явление отразяват (т.е. възпроизвеждат) в съзнанието на човека неговото емоционално отношение спрямо света**” (пак там).

При различните емоции степента на чувството и на интелектуалната оценка е различно. В зависимост от това емоциите се разделят на *първични*, *базови* и *вторични*, *култивирани*.

Радостта се отнася към кратковременните психични състояния, каквито са *огорчението*, *гневът*, *страхът*, *удивлението*. Във всяка емоционална проява има и рационален момент, който се изразява в осъзнаването на емоцията като такава. За да бъде проявена определена емоция, е нужно да съществува събитие, което да я провокира. Субектът преработва това събитие и реагира по определен начин. Затова емоциите могат да се определят като част от умствената дейност на човека. Емоционалните концепти се изследват от когнитивната лингвистика. Виктор Шаховски определя емотивността като „иманентно свойство на езика да изразява психологични състояние и преживявания на човека чрез особени единици на езика и речта, наречени емотиви“ (Shahovski, 2008 p. 5). Той отбелязва, че емотивността носи когнитивен характер и че според най-новите лингвокогнитивни изследвания всички мислителни процеси са съпроводени с емоции. В изследването се застъпва тезата, че емоционалната и когнитивната сфера са в тясна връзка и взаимно се обуславят. Тъй като емоционалните състояния са трудно описуеми от субектите, които ги преживяват, те често се сравняват с физически явления от заобикалящия ги свят.

Определяйки лексемата ‘радост’ за инвариант, като нейни варианти ще се открият лексемите *веселие*, *възторг*, *въодушевление*, *екстаз*, *радост*, *щастие*, *екзалтация*, *екстаз*, *еуфория*, *ликуване*, както посочва Анастасия Петрова в своето обширно изследване върху концепта Радост в езиците от балканския лингвокултурен ареал. Инвариантът съдържа диференциалните признаци на своите варианти (Petrova, 2006, p. 45). Като инвариантно семантично ядро, характерно за всеки компонент на семантичното поле, би могла да се определи семата ‘положително състояние’.

Концептът Радост ще бъде разгледан главно от гледна точка на неговия семантичен и образен аспект. Семантичният аспект представлява основното речниково значение на лексемата, която го назовава, а образният аспект включва фразеологизмите, които го описват. В представящите го речникови единици ще бъде потърсена образността и свързаната с нея експресивна и конотативна окраска. Въпреки че в двата езика образността

може да се различава, могат да се открият метафорични когнитивни модели, които представят разглеждания концепт по сходен начин.

В речника на Langenscheidt (Langenscheidt, 1993, p. 803) радостта е описана като *чувство на щастие или доволство, което е свързано с човек или предмет*. Например: *eine große, tiefe, wahre, echte Freude* – голяма, душевна, истинска радост; *j-m die Freude nehmen, verderben* – отнемам, развалям нечия радост.

В синонимния речник на Гьорнер и Кемпке се срещат две синонимни групи (Gögner, Kempke, 1989, p. 95).

Първата обединява лексемите, свързани с усещането за радост и добро настроение. Като непълен синоним е отбелязана лексемата *Freudentaumel* – *възторг*, а като близки по значение, но с по-голяма интензивност на радостното чувство, са посочени лексемите от синонимния ред *Glück* – *щастие, Jubel* – *ликуване*. Към второто значение 'нещо, което поражда радост у някого' са посочени синонимите: *Spaß* – *удоволствие, забавление*, и частичният синоним *Genuß* – *наслада*.

Радостта в Български етимологичен речник, том VI (<http://ibl.bas.bg/tbe>) се описва като 'душевно вълнение от нещо хубаво, драго, желано'. Лексемата *радост* има следните значения:

1. Чувство на вътрешно душевно доволство, породено от нещо хубаво, приятно, желано, което се изразява във весело настроение, възбуда и положителни емоции; веселие.
2. Нещо (събитие, случка, подарък и др.), което предизвиква това чувство на удоволствие, веселие, удовлетворение.
3. Само мн. Удоволствия, приятни преживявания.
4. Само мн. В съчет. със съюз *и* и същ. *грижи, скърби, тъги, мъка*.

Значението 'наслада' се свързва с употребата на лексемата *Freuden/радости* в множествено число и в двата езика, **примери**:

Лексемата *Freude* се среща в устойчиви субстантивни словосъчетания с различни значения, често липсващи в българския език, например (Duden, 2008, p. 300):

Friede, Freude, Eierkuchen – моментно примирие;

Schadenfreude ist die reinste Freude – 'злорадството е най-чистата радост'; *aus Spaß an der Freude* (шег.) – 'правя нещо за удоволствие';

Wiedersehen macht Freude (разг.) – добре е да се видим отново (когато даваме назаем нещо); *mit Freuden* – с удоволствие.

Ще групираме емоциите в полето на радостта по семантичен признак 'интензивност на чувството' като използваме класификацията на Петрова за семантичното съдържание на концепта радост (Petrova, 2006, p. 48).

I. Първата група включва лексеми и изрази с най-слаба проява на интензивност на разглежданата емоция, чрез които се изразява **доброто настроение и веселостта**. Примери:

В немски:	В български:
<i>lustig, fröhlich, heiter</i>	<i>весел, радостен, развеселен;</i>
<i>Lustigkeit, Fröhlichkeit, Vergnügen</i>	<i>веселие; веселост, удоволствие;</i>
<i>Lustbarkeit, Belustigung, Fest</i>	<i>веселба, забавление, празник;</i>
<i>Frohsinn, Heiterkeit</i>	<i>веселост, оживеност, смях;</i>
<i>erheitern, belustigen</i>	<i>веселя;</i>
<i>sich vergnügen</i>	<i>веселя се;</i>
<i>auf die Pauke hauen (umg.)</i>	<i>празнувам</i>
<i>lustiger Bursche, Spaßvogel</i>	<i>веселяк;</i>
<i>gern, mit Vergnügen</i>	<i>с удоволствие;</i>
<i>Lebensfreude</i>	<i>жизнерадост;</i>
<i>lebensfreudig</i>	<i>жизнерадостен;</i>
<i>Stimmung f, Laune f, bei guter Laune sein</i>	<i>настроение;</i>
<i>bei guter Laune sein; (lustig und) guter Dinge/ Laune sein –</i>	<i>в добро настроение съм; весел и в добро настроение съм</i>

Към тази група ще отнесем радостта от срещата с някого, например: *Es freut mich Sie zu sehen* – *драго ми е да Ви видя*, както и радостта като възхищение: *упоителен, възхитителен, очарователен, чаровен, пленителен, обаятелен; предизвиква възхищение у някого, изпадам във възхищение, във възторг съм, пленявам някого с нещо; люблювам се на природата, намирам се под обаянието на нкг*. Радостта може да бъде и *тържествуване, тържество, предизвиквам възторг, изразявам възторг*.

II. Като втора степен на интензивност на чувството ще включим лексемите, обозначаващи по-силна степен на радостта, която се проявява по конкретен повод. Освен чувствен момент, в радостта присъства и интелектуален момент, свързан с нашата осъзната преценка за някакъв факт от действителността. Онова, което отличава радостта от веселостта, е именно фактът, че радостта винаги има следствие.

След положителната оценка на случилото се радостният човек е склонен към определени реакции – смее се, готов е да скача, пляска с ръце, загубва контрол над разума и поведението си, бурно изразява чувствата си, които са с висока степен на интензивност (Петрова, 2006, р. 55).

В българския език радостта може да бъде синоним на дете, например: *Как сте? – Как ще сме? Имаме си радост? Бистра си има момченце!* (<http://ibl.bas.bg/rbe>).

Ще посочим лексеми, свързани с радостта и нейните деривати, в немския и в българския език:

В немски:	В български:
<i>freudig</i>	<i>радостен;</i>
<i>freudig, bereitwillig, gern</i>	<i>радушен, радушно;</i>
<i>Freudigkeit, Bereitwilligkeit</i>	<i>радушие, радушност;</i>
<i>jmdn. freuen, erfreuen</i>	<i>радвам някого;</i>
<i>sich freuen an D, über Akk</i>	<i>радвам се на;</i>
<i>sich freuen auf Akk.</i>	‘очаквам с радост нещо, което предстои’ Очакването е част от семантиката на глагола <i>радвам се</i> в немския език, а в български <i>очакването</i> обикновено се свързва с радостно събитие.

В следващата таблица ще представим устойчиви словосъчетания с разглежданата лексема.

В немски:	В български:
<i>ihm eine Freude bereiten, machen, Freude spenden</i>	<i>създавам, доставям му радост; зарадвам го с нещо;</i>
<i>ich gebe mich ganz der Freude hin</i>	<i>отдавам се изцяло на радостта си;</i>
<i>ich trübe ihm die Freude</i>	<i>помрачавам радостта му</i>
<i>ich versalze ihm die Freude</i>	‘посолявам му радостта’ (няма точен еквивалент на български)
<i>ich verderbe ihm die Freude</i>	<i>развалям радостта му;</i>
<i>ich vergälle ihm die Freude</i>	<i>вгорчавам радостта му;</i>

Синоними на лексемата *радост* са *удоволствие, сладост, драгост* (ост., поет.).

Радостта може да бъде проявена и като ‘*задоволство, радост при чуждо нещастие или неуспех*’. В това значение откриваме примери и в двата езика, като фразеологизмите в немския език са повече.

В немски:	В български:
<i>voll Schadenfreude sein</i>	<i>изпълнен съм със злорадство;</i>
<i>schadenfroh sein, Schadenfreude zeigen</i>	<i>изпитвам злорадство</i>
<i>Ich lache mir ins Fäustchen</i>	<i>злорадствам тайно</i>
<i>Ich lache mir die Hucke voll Schadenfreude</i>	<i>злорадствам тайно</i>
<i>schadenfrohes Lächeln, hämisches Lächeln</i>	<i>злорада усмивка</i>

И в двата езика откриваме устойчиви сравнения и фразеологизми, съдържащи лексемата *радост*, като в немския те са повече: *sich freuen wie ein Stint*; *sich freuen wie ein Schneekönig*; *sich freuen wie ein Schneesieber*.

Лексемата „*Stint*” в Северна Германия се използва за млад човек, като с това се има предвид непринуденият и весел начин, по който могат да се веселят младите хора. В глаголното устойчиво словосъчетание *sich freuen wie ein Schneekönig* (пърхам от радост) образността се постига чрез лексемата *Schneekönig* (орнт. орехче), която означава вид *малка пойна птичка, която пее и зимно време*. Образността се постига чрез представата за песента на птиците като израз на радост. Други показателни примери са:

Ich freue mich wie ein Kind – радвам се като дете.

III. Следващата семантична група, в която ще обединим лексемите за радост, се характеризира с по-високо ниво на интензивност на радостта, обединена под името `чувство на силно вътрешно доволство от осъществяването на нещо силно желано, от голям успех или от обща сполука в живота` (Petrova, 2006, p. 57).

В тази семантична група ще открием отсенките в значението между непълните синоними *радост* и *щастие*. В немския език лексемата *Glück* може да означава *щастие* или *късмет*. В българския език има две отделни лексеми за означаване на тези две абстрактни съществителни имена.

Умиротворението е тихо блаженство и удовлетворение от живота, което може да бъде осъзнато само с помощта на разума. То се изразява в хармонията между душевните търсения и осъзнаването за тяхното постигане.

Втората група лексеми, свързани с осъзнатото щастие, са лексемите, които са **синоними на блаженство**. В немския това са: *Seligkeit*, *Glückseligkeit*, *Wonne*, а като близък частичен синоним е и лексемата *Freude* (Görner, Kempcke, 1989, p. 106). Български съответствия са *върховно щастие*, *блаженство*.

Лексемата *Glück/ щастие* има няколко значения, описани в речника на Langenscheidt: 1. *късмет*; 2. *персонификацията на късмета в лицето на съдбата (фортуна)* 3. *чувството на силна радост* (Langenscheidt, 1993, p. 900).

В електронния речник на Института за български език (<http://ibl.bas.bg/rbe>), намираме следните две за лексемата *щастие*:

ЩАСТИЕ ср. 1. *Пълно задоволство, удовлетвореност от голям успех, сполука в живота. Страна любима, идат дни на радост, / на мирен труд и щастие в труда*. Вес. Георгиев. *Той се просълзи от щастие*.

2. *Сполука, успех. Щастието му проработи*. Елин Пелин. *Бащината рибарска лодка не можеше да изхрани двама рибари и синът трябваше да дири щастието си другаде*.

И в двата езика *щастие* се описва като силна радост или удовлетвореност от голям успех, а също и като *късмет*, *сполука*. Това сочат и примерите в двата езика. Първо ще представим синонимите на лексемата. В

българския съдбата рядко се персонафицира чрез името Фортуна, както е в немския.

В немски:	В български:
<i>Glück, Seligkeit, Glückseligkeit</i>	(щастие, блаженство),
<i>glücklich, glücklich</i>	(щастлив, блажен),
<i>selig, glückstrahlend</i>	(сияещ от щастие),
<i>Überglücklich</i>	преливащ от щастие
<i>Beseligt</i>	(блажен),
<i>Beschwingt</i>	(въодушевен);
<i>Wonne</i>	блаженство);
<i>jmdn. Beglücken</i>	ощастливявам някого.

В следващата таблица ще представим устойчиви фразеологизми, свързани с щастието.

В немски:	В български:
<i>Glück haben, Schwein haben</i>	имам късмет
<i>Glückszufall</i>	щастлива случайност);
<i>Glücksstern</i>	(щастлива звезда);
<i>Fortuna lächelt jmdn.</i>	съдбата му се усмихва, има късмет.

IV. Четвъртата степен на интензивност на чувството **радосте силната душевна възбуда, свързана с изживяване на висше удоволствие от нещо**. Тя включва лексемите *възторг, въодушевление, опиянение и ликуване*.

Докато при радостта съществува осъзнато желание тя да бъде споделена с останалите (алтруистична природа), то *възторгът, опиянението, особено еуфорията, екзалтацията* са лишени от алтруизъм. Те са обърнати навътре към самия преживяващ емоцията и ако имат външна проява, то е, защото отсъства какъвто и да е контрол над емоцията (Petrova, 2006, p. 61).

Примери в немски:	Примери в български:
<i>Begeisterung Beseeltheit</i>	въодушевление, възторг
<i>begeistert, entzückt sein hingerissen,</i>	във възторг съм
<i>jmdn./ sich beseelen, begeistern</i>	въодушевявам (се)
<i>mit Begeisterung erfüllen</i>	изпълвам с въодушевление
<i>Jubel, Trubel, Heiterkeit</i>	` шумна веселба, голямо ликуване `
<i>Jubeln</i>	Ликование
<i>frohlocken, jauchzen (vor Freude)</i>	хълцам (от радост)

V. Петата група на интензивност обхваща названията, които назовават радостта с особена интензивност като щастието и възторга, но „отличаващото е, че емоцията тук не просто има голяма сила, дълбочина и външно проявление, нещо повече – под нейния напор човекът е подтикнат към енергични действия, свързани със сериозна промяна в живота му” (Petrova, 2006, p. 68).

Примери в двата езика:

В немски:	В български:
<i>Entzückung, Extase, Verzückung,</i>	<i>Екстаз</i>
<i>Euphorie</i>	<i>Еуфория</i>
<i>Exaltation, Überspanntheit</i>	<i>Екзалтация</i>
<i>exaltiert, überspannt</i>	<i>екзалтиран, превъзбуден</i>
<i>Enthusiasmus, Begeisterung</i>	<i>Ентусиазъм</i>
<i>Enthusiast</i>	<i>Ентусиаст</i>
<i>enthusiastisch</i>	<i>Ентусиазиран</i>
<i>(sich) enthusiasieren, sich begeistern von</i>	<i>ентусиазирам (се)</i>

Представените лексеми, устойчиви сравнения и фразеологизми съдържат ярко изразена образност. Описвайки семантичното ядро на разглеждания концепт, ние бихме могли да го представим и от гледна точка на *теорията за концептуалната метафора*. В този случай бихме могли да свържем образността и емоционалността със залегналата в ума на езиковите носители метафоричност. В тази връзка ще представим няколко метафорични модела, чрез които разглежданата абстрактна същност е представена от носителите на двата език. В тази връзка забелязваме, че въпреки наситената образност и емоционалност на фразеологизмите, които го изграждат, в него се открива и една рационалност от гледна точка на сходствата в метафоричните модели на мислене у езиковите носители. Както отбелязват Лейкф и Джонсън, мисленето е метафорично по своята същност и ние ще се опитаме да подкрепим това твърдение, като представим разглеждания концепт именно чрез общи и за двата езика метафорични модели (Lakoff, Johnson, 1980, p. 80).

В тази връзка трябва да споменем, че Аглика Добрева в своята монография разглежда подробно когнитивния аспект на базисни емоции в английския и българския език, в това число и концепта Радост. Описаните в нейното изследване метафорични модели и тези, които ние излагаме, са много близки. Това сочи, че концептите в различни езици могат да бъдат представяни чрез метафорични модели, които показват общото и универсалното в човешкото мислене. Тези модели доказват тезата, че езиковата репрезентация на абстрактните същности е метафорична по своята същност в повечето езици.

Пространствена метафора – РАДОСТТА Е ГОРЕ

Фразеологизмите, съдържащи лексемата „радост“ често показват **движение нагоре, подскачане или обладаване от чувство, което кара човека да се движи**, например:

В немски:	В български
<i>er weiß sich vor Freude nicht zu fassen</i>	не знае къде да се дene от радост, не може да обуздае радостта си;
<i>vor Freude ganz aus dem Häuschen sein</i>	вън от себе си съм от радост;
<i>vor Freude bis an die Decke springen</i>	скачам до тавана от радост;
<i>jmdm. hüpf das Herz vor Freude</i>	подскача ми сърцето от радост.
<i>Freudentänze aufführen/ vollführen/ veranstalten</i>	не мога да намеря място от радост.
<i>Ich freue mich wie ein Kind</i>	радвам се като дете
<i>Ich freue mich wie ein Schneekönig</i>	пърхам от радост, поникнаха (порастнаха) ми криле (от радост); на крилетe на радостта съм; ще ми се да полетя от радост
<i>vor Freude hüpfen</i>	подскачам от радост;

С движението и танца, свързани с израз на радост, се свързва фразеологизмът *Freudentänze aufführen/ vollführen/ veranstalten*, който съдържа лексемата **Tanz (танц)** – не мога да намеря място от радост.

В българските фразеологизми лексемата *крило* насочва към лекотата на душевното чувство и към метафоричния образ на птицата. „Да лишиш някого от нещо, което събужда жизнените му сили, носи му удовлетворение и блаженство, е все едно да отрежеш крилетe на птицата” (Petrova, 2006, p. 114). Като доказателство тя привежда пример с българския фразеологизъм *отрязвам/ подрязвам крилата (някому)*.

В немските фразеологизми птицата също присъства в образа на орехчето, което представлява вид пойна птичка (**Schneekönig**) в примера *Ich freue mich wie ein Schneekönig*. Въпреки че образността е различна, когнитивният модел е доста сходен или напълно се припокрива и в двата езика.

Щастието също може да бъде разгледано в контекста на модела **РАДОСТТА/ ЩАСТИЕТО Е ГОРЕ**. При Петрова щастието е представена в метафоричния модел **ЩАСТИЕТО Е БЛИЗО ДО БОГА**, а при Добрева той е **ЩАСТИЕТО Е ГОРЕ/ ЛЕКОТА** (Dobрева, 2020, p. 194). Ще посочим примери от немския и българския език.

В немски:

den Himmel offen sehen – много съм щастлив; този израз е цитат от Евангелието на Йоан. Лексемата *Himmel/ небе* се съдържа и в други изрази, изразяващи радост и щастие, като:

jmdm. den Himmel auf Erden versprechen – обещавам на някого рая;

Израз на облекчение е изразът: *dem Himmel sei dank!* – слава Богу!

Израз на щастие е: *im siebten Himmel sein / sich fühlen* – на седмото небе съм/ чувствам се (от щастие). Този израз също има библейски произход, също така и изразът: *jmdm. hängt der Himmel voller Geigen*, който има и картинен облик, в който небето е представено със свирещи на цигулка ангели и означава `някой си представя щастливо бъдещето`. На български може да се преведе като `виждам всичко в розово`.

В български:

На седмото небе съм от щастие; на деветото (седмото, осмото) небе съм; чувствам се на деветото (седмото, осмото) небе; безоблачно щастие;

Онтологична метафора СЪСТОЯНИЯТА И ЧУВСТВАТА СА ВМЕСТИЛИЩА:

Примери, в които радостта е вместилище, са свързани със състоянията на **бурна радост и еуфория**:

В немски:	В български:
<i>in Begeisterung geraten</i>	<i>изпадам в радостно въодушевление</i>
<i>mit Begeisterung erfüllen; in Begeisterung versetzen</i>	<i>(изпълвам с въодушевление</i>
<i>aus dem Häuschen geraten/ sein (vor Freude);</i>	<i>извън себе си съм (от радост);</i>
<i>in Extase, Verzückung geraten</i>	<i>изпадам в екстаз</i>
<i>ganz aus dem Häuschen sein, außer sich vor Freude sein</i>	<i>вън от себе си съм от радост, от възбуда.</i>
<i>hin sein, ganz weg sein umg.</i>	<i>(извън себе си съм);</i>

Обикновено глаголът *изпадам* се свързва с отрицателни емоции и чувства, но се срещат и изключения.

Изразите, базиращи се на идеята за нарушаване на равновесието между духа и тялото, са свързани със силна емоция. Фразеологизмът *извън себе си съм* се свързва предимно с чувство на радост, докато изразът *излизам извън кожата си* се свързва с изблик на гняв.

Добрева също посочва, че самото състояние на радост се концептуализира като вместилище (Dobрева, 2020, р. 196).

Не само чувствата, но и самите части на тялото, са вместилища. В тази връзка ще открием метафората ТЯЛОТО Е ВМЕСТИЛИЩЕ. Тази метафора е част от онтологичната метафора за контейнера (See Lakoff, Johnson, 1980, р. 120). При Добрева тази метафора е озаглавена ТЯЛОТО/ ЧАСТИ ОТ ТЯЛОТО СА ВМЕСТИЛИЩЕ ЗА РАДОСТТА. Тя посочва, че очите са важни като вместилище на емоциите, тъй като „голяма част от опита ни се изгражда на базата на това, което виждаме“ (Dobрева, 2020, р. 195). Като център на

емоциите в човешкото тяло по традиция се сочи сърцето. Добрева посочва, че „сърцата ни могат да бъдат изпълнени с гняв, горчивина, гордост, щастие, мъка, да не са изпълнени с емоции или да бликат от емоции“ (пак там). Ние също можем да посочим примери от езика, в които е видно, че човешкото тяло помещава не само радостта, но и останалите човешки емоции.

В немски	В български
<i>von Freude erfüllt sein</i>	<i>напълни ми се сърцето /душата; с пълно сърце; изпълнен с радост, възторг, щастие, злорадство, блаженство, гняв;</i>

Онтологична метафора **РАДОСТТА Е СВЕТЛИНА И ТОПЛИНА**

Примерите за тази концептуална метафора съдържат лексемата *hell* (светъл), която може да смислово да се свърже с *веселост, добро настроение, топлина*, например: *seine helle Freude haben an etw.* – истински се радвам на нещо.

Освен това, съществува причинно-следствена връзка между *светлината* и *топлината*, която може да се обясни с физиологичните промени, които настъпват в тялото при усещането на радостта. Тези примери, и в двата езика, се отнасят най-вече към **силната радост и въодушевлението**.

В български:	В немски:
<i>Freudenblitz</i>	<i>проблясък на радост;</i>
<i>freudehell, freudeglänzend/ freudestrahlend</i>	<i>сияещ от радост;</i>
<i>über beide vier Backen strahlen/ vor Freude erröten</i>	<i>лицето ми сияе от радост; усмихвам се блажено;</i>
	<i>почервенявам от радост</i>
	<i>топя се от радост; разтапям се от радост;</i>
<i>Feuer fangen; sich erwärmen für;</i>	<i>запали се, гори от ентузиазъм, от въодушевление;</i>
<i>Feuer und Flamme sein;</i>	<i>горя от страст, възторг по нещо</i>
<i>sich an etw. entflammen</i>	<i>въодушевявам се, разпалвам се то нещо;</i>

В български ще цитираме и някои примери от литературата (виж <http://ibl.bas.bg/rbe>):

Въздъхна облекчено и тази въздишка отвя всички скрупули, всичко минало, остави само оная слънчева, шеметна радост, която единствено любовта е способна да влее в сърцето на човека. Л. Дилов.

Детското ѝ [на Изглика] лице, свежо и невинно, сияеше също като тоя пролетен ден и в нейните дълбоки, сини очи, ..., блестеше росата на безгрижие и радост. Елин Пелин.

Връзката между светлината и радостта се посочва и от Добрева чрез концептуалната метафора РАДОСТТА Е СВЕТЛИНА (Dobрева, 2020, p. 197).

Метафоричен модел **РАДОСТТА Е ТЕЧНОСТ**

Примери в немски език:	Примери в български език:
<i>ein Wermutstropfen im Becher der Freude sein –</i>	<i>Липсва точно съответствие, букв. 'горчива капка в чашата на радостта съм';</i>
<i>von Freude erfüllt sein</i>	<i>изпълнен съм с радост, преливам (сърцето ми прелива) от радост; радост блика от сърцето му; изблик на радост и др.</i>

Образът на течността служи за основа на сравнението и при други емоционални концепти. Ние установихме това при разглеждането на концепта ГНЯВ. Например: *сърцето ми се изпълва с мъка (гняв), (радост); сърцето ми прелива от мъка (гняв), (радост); изблик на гняв (радост).*

РАДОСТТА Е ЛУДОСТ И ОПИЯНЕНИЕ

Силната радост обикновено се свързва с лексемата *лудост*, поради външното проявление на това чувство. Открива се и връзка между *радостта* и *пиянството* в редица примери в двата езика. „Силната възбуда, предизвикана от върховно доволство, се свързва с поведение, оприличавано на пиянство” (Petрова, 2006, p. 136).

В немски:	В български:
<i>närrisch vor Freude sein</i>	<i>изглупял, обезумял от радост съм; полудявам от радост;</i>
<i>freudetrunken, berauscht von Glück</i>	<i>опиянен от радост. щастие</i>
<i>trunken vor Begeisterung sein</i>	<i>(опиянен съм от въодушевление);</i>
<i>Berauschung, Trunkenheit, Rausch, Taumel</i>	<i>Опиянение</i>
<i>berauscht, freudetrunken, wonnetrunken</i>	<i>(опиянен);</i>
<i>trunken machen, berauschen</i>	<i>Опиянявам</i>

Представеният метафоричен модел откриваме и при Добрева като РАДОСТТА Е ЛУДОСТ (Dobрева, 2020, p. 197).

РАДОСТТА Е ТАНЦ И ОЖИВЛЕНИЕ

В немски: *Freudetanz aufführen – подскачам, танцувам от радост; не мога да се нарадвам на нещо;*

В български:

Пее му сърцето (радост/ щастие); играе му сърцето от (радост/ щастие);

РАДОСТТА Е ЖИВО СЪЩЕСТВО

При Петрова този модел е наречен **РАДОСТТА Е ПРОТИВНИК** (Petrova, 2006, p. 132). При него чувството завладява или обзема човека, подобно на външна сила. Според Петрова, в основата на този метафоричен модел е митологичната представа за стихииите, болестите и природните феномени като свръхестествени сили. Посоченият метафоричен модел е по-ярко изявен при отрицателните емоции.

При Добрева откриваме концептуалната метафора **РАДОСТТА Е (ПРИРОДНА) СИЛА** (Dobрева, 2020, p. 197). Тази метафора се открива и в примери от немския и от българския език:

В немски:	В български:
<i>von Freude überwältigt sein</i>	<i>завладян съм от радост;</i>
<i>von Freude bewegt, hingerissen sein</i>	<i>Обхванат съм от веселие (радост, ентузиазъм, възторг);</i>
<i>Das Glück hat ihm den Rücken gekehrt</i>	<i>Щастието му обърна гръб, му изневери</i>
<i>Eine tolle, wilde, diebische Freude</i>	<i>Луда, дива, необузdana радост,</i>

РАДОСТТА Е БОЛЕСТ

Радостта също може да бъде заразяваща, но тя предава само положителни емоции. Петрова отбелязва, че радостта може да има „надличностна същност – тя може да завладее до краен предел човека, да го преизпълни и да прелее в цялата природа, да стане състояние на целия окръжаващ свят” (Petrova, 2006, p. 140).

В немски:	В български:
<i>seine Freude ist ansteckend</i>	<i>радостта му е заразяваща;</i>
<i>sich von jmds. Freude anstecken lassen</i>	<i>заразих се от радостта му; заразих се от ентузиазма му</i>

Това означава, че не съществува ясна граница между емоциите и менталната дейност на човека. „Тези два аспекта на вътрешния живот на човека са обединени, взаимно се допълват и предполагат” (Petrova, 2006, p. 16). Ние напълно подкрепяме това твърдение, тъй като, за да се почувства определена емоция, тя първо трябва да бъде преработена от мозъка и осъзната като такава. Всяка емоция се провокира от някакво предшествашо събитие и е следствие от него.

Имануел Кант пише, че *добродетелта* е условие, за да може човек да бъде щастлив. Според него „добродетелта и щастието съставляват заедно притежанието на най-висшето благо” (Kant, 2018, p. 160). Един човек трябва да е добродетелен, за да е достоен да бъде щастлив, защото „щастието винаги е нещо, което за този, който го притежава, наистина е приятно, но не е само за себе си абсолютно и във всяко отношение добро, а по-скоро винаги предполага като условие морално съобразно със закона поведение” (ibid.).

В заключение можем да направим следните изводи:

- Абстрактните същности се представят предимно метафорично от отделните езикови носители.
- Наблюдаваме редица сходства в метафоричните модели при представяне на различните концепти.
- Разглежданият от нас концепт може да се определи като лингвокултурологичен, което го прави универсален за всички езици. Лексемата, която го назовава, представлява базова човешка емоция и се съдържа във всички езици. На това се дължи и сходството на метафоричните модели в разглежданите от нас езици.
- Откриваме разлика в образността, която е залегнала в лексемите и фразеологизмите, описващи разглеждания от нас концепт в немския и в българския език, но въпреки тези разлики, можем да твърдим, че метафоричните модели, чрез които описваме концепта Радост, са сходни или дори идентични.
- Ако приемем, че образността е свързана с емоционалността и експресивността, която е залегнала в лексемите и фразеологизмите, представящи абстрактните същности, то метафоричните модели са по-скоро свързани с обяснението, че човешкото мислене е метафорично по своята същност. По този начин можем да твърдим, че съществува връзка между емоциите и разума, тъй като за всяка една емоция съществува определен стимул и причинно-следствена връзка.

References

Galabova, Zh. (2001). *Nemsko-balgarski frazeologichen rechnik. Tom I*. Plovdiv: Izdatelstvo Letera. [Гълъбова, Ж. *Немско-български фразеологичен речник. Т. 1*. Пловдив: Летера, 2001.]

Dobрева, А. (2017). *Kognitiven aspekt v opisaniето na kontsepti za bazisni emotsii v angliyskiya i balgarskiya ezik*. Shumen: Konstantin Preslavsky University Press. [Добрева, А. *Когнитивен аспект в описанието на концепти за базисни емоции в английския и българския език*. Шумен: УИ "Еп. К. Преславски", 2017.]

Petrova, A. (2006). *Kontseptite v poletoto „radost“ – shodstva i razlichiya v balkanskiya lingvokulturen areal*. Veliko Tarnovo: Biblioteka „Filologiya“. [Петрова, А. *Концептите в полето „радост“ – сходства и различия в балканския лингвокултурен ареал*. Велико Търново: Библиотека „Филология“, 2006.]

Shahovskiy, V. (2008). *Lingvisticheskaya teoriya emotsiy*. Moskva: Gnozis. [Шаховский, В. *Лингвистическая теория эмоций*. Москва: Гнозис, 2008.]

Görner, H., Kempcke, G. (1989). *Kleines Synonymwörterbuch*. Leipzig: Bibliographisches Institut.

Götz, D., Haenisch G. (1993). Wellmann H. *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. Berlin: Langenscheidt, 1993.

Langenscheidts Großwörterbuch. (1993). *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*, Leitende Redakteure Dr. Vincent J. Docherty, Dr. Günter Jehle. Berlin: Langenscheidt.

Electronic resources

Anastasov V. (2012). Balgarski etimologichen rechnik. <http://www.ibl.bas.bg/lib/ber> accessed on 06.12.2018.

Rechnik na balgarskiya ezik. (2015) Sofia: BAN. <http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg> accessed on 30.11.2017.

Talkoven rechnik <http://rechnik.info> accessed on 30.11.2017.